

jubilej matice srpske

radmila gikić

»Povod k zavedeniju ovog Društva jest jedino ljubov i revnost o opštem blagu, a namerenije jest rasprostranjenije knjižestva i prosvještenija naroda Srbskog«, zapisano je u osnivačkom aktu Matice srpske koja je pre stošezdeset godina, 16. februara, osnovana u Pešti.

Jubilej Matice srpske obeležen je svečano u Matičnom zdanju, zadužbini novosadske trgovkinje Marije Trandafil. Nekada je ova ustanova imala svoj ustav, a posle je bila zasnovana na uredbama. Već na samom početku. 1834. godine, rad Matice srpske bio je zabranjen, jer nije poslala na odobravanje svoj Statut. Prekid je trajao dve godine. Potom je ponovo bila zatvorena za vreme Rezolucije 1848. godine, kao i za oba svetska rata. Danas je ustrojena po statutu koji je usvojen 28. februara 1983. godine. Stalnih članova-saradnika Matica sada ima devedesetjednog, koji su birani doživotno, među kojima je osamnaest akademika, više dopisnih članova akademije, četrdeset uglednih doktora nauka, redovnih profesora, poznatih književnika i likovnih umetnika.

»Mi mremo, Matica ostaje«, refren je svečane pesme o Matici srpskoj koja je prvi put izvedena na svečanoj sednici povodom jubileja, a otpjevana u interpretaciji kamernog vokalnog sastava »Orfelin«. Stihove je napisao Raša Popov, a muziku Dušan Mihalek.

Pozdravni govor prisutnim gostima pročitao je Živan Milisavac, predsednik Matice srpske, koji je i govorio o nastanku i razvoju ove ustanove. Potom je Dušan Popov, sadašnji sekretar, dao saopštenje o dodeli zahvalnica zaslužnim članovima za rad u Matici srpskoj.

Među najuglednijim nagradama koje dodeljuje Matica srpska svakako je Zmajeva nagrada, prvi put dodeljena 1954. godine, i od tada ju je primilo tridesetipet književnika i pesnika. Na početku, nagrada se dodeljivala i proznim piscima, da bi se kasnije promenila i sada je dobijaju isključivo pesnici. Prvu Zmajevu nagradu dobio je Antonije Isaković za knjigu priča »Velika deca«. Među ostalim dobitnicima su i Velibor Gligorić, Vasko Popa, Boško Petrović, Vladan Desnica, Desanka Maksimović i drugi.

Zmajevu nagradu ove godine primili su Slavko Mihalić, o kome je govorio Danijel Dragojević, i Vuk Krnjević (tekst o njemu poslao je Tvrtko Kulenović). Zahvaljujući na nagradi, Vuk Krnjević je, pored ostalog, rekao: »Time što ne pristaje da bude u službi ideologije, religije ili apologetike bilo koje vrste, pa i apologetike takozvanog običnog života, već traga za dubinskim odrednicama ljudske sudbine, moderno pjesništvo rizikuje da u našem feljtonskom dobu bude skrajnuto. Ono to i jeste.«

Za kraj svečanosti gosti su posetili izložbu o radu Matice srpske, postavka Stojana Trećakova i Radovana Mičića.

Za stošezdesetogodišnjicu od posetanka Matice srpske, Živan Milisavac, poznati istoričar književnosti i kulture i sadašnji njen dvadesetitrećeg predsednik, sačinio je njenu istoriju. Milisavac je još pre rata bio aktivan saradnik i stipendista Matice srpske, a posle oslobođenja višegodišnji Matičin sekretar i urednik *Letopisa*.

Prva knjiga *Istorije Matice srpske* podeljena je u tri dela: prvi obuhvata vreme od osnivanja Matice srpske do zabrane njenog rada (1826 – 1835), drugi, »Cvetno doba« (1837 – 1848) i treći, od sloma revolucije 1849. do prelaska u Novi Sad, 1864. godine.

Istorija, koja po obimu ima devetstosedamdesetipet stranica, sadrži arhivsku građu iz domaćih i stranih arhiva. Period koji obuhvata vremensko razdoblje od 1826 – 1864. godine može se nazvati peštanskim razdobljem. Srbi u Habzburškoj monarhiji su 16. februara 1826. godine osnovali Maticu. Mesta kao što su Beč, Pešta, a potom i Novi Sad bili su u to vreme kulturni centri srpskog naroda.

Šestorica peštanskih trgovaca i jedan pravnik dogovorili su se da spasu *Letopis* od finansijskih nedaća, i u jednom krugu podeljenom na sedam polukrugova stavili su svoje potpise – tako je rad *Letopisa* podržan, a time osnovana i Matica srpske 4/16. februara 1826. godine. Pokrenut je *Serbski letopis*, pod uredništvom Georgija Magaraševića 1824. godine, mada je godina štampanja obeležena 1825. Magaraševićev biograf Đorđe Živanović zapisao je: »Mislimo da su bile tri osnovne ideje koje su uzbuđivale Magaraševića kada je pokretao 'Letopis': pisati o slovenskim stvarima, ostati prijatelj s Vukom, to je bilo njegovo tvrdo uverenje, i raditi, raditi što više, pa će se kasnije lakše videti ko je bio u pravu. Treba se zalagati što više za 'narodno prosvještenije'. Naravno, to, 'prosvještenije' nije bilo dositejevsko, nego mnogo novije, mnogo bogatije i savre-

menije, bazirano potpuno na široko narodnim osnovama – vukovsko.« Za vreme Magaraševićevog urednikovanja izašlo je dvadeset svezaka, a potom je uredništvo preuzeo Jovan Hadžić.

Letopis su potom preuzimali Teodor Pavlović, Jovan Subotić, Jakov Ignjatović i drugi. O svim tim podacima iscrpno govori Živan Milisavac u *Istoriji Matice srpske*.

Zanimljivi su delovi u *Istoriji* o izdvanju srpskih knjiga i brizi o srpskoj književnosti, usponu Srba u Pešti. Mnogi dobrotvori pomagali su izlaženje *Letopisa*, među kojima je značajniji u prvim decenijama rada Sava Tekelija i Jovan Nako. Njihove zadužbine su namenjene unapređenju kulture, nauke i obrazovanja. Matica je tada u svom sastavu imala i Tekelijinu biblioteku i muzejsku zbirku, osnovala je i čitav niz zadužbina i legata, bavila se književno-izdavačkom delatnošću, pokrenula pitanje osnivanja narodnog pozorišta.

Preko *Letopisa* Matica je najviše izražavala i propagirala svoje ideje. Posle smrti žestokog Vukovog protivnika Jovana Hadžića, Matica je prešla u ruke narodnjaka. Sa dolaskom Jovana Boškovića u Matičinu upravu, Vukov fonetski pravopis se prihvata i primenjuje u svim Matičnim publikacijama. Famu o Matičinom nepomirljivom sukobu sa Vukom opovrgavaju činjenice date i u ovoj knjizi. Matica se energično suprotstavila zahtevu kneza Miloša Obrenovića da osudi Vukov prevod Novog zaveta. I ideje Svetozara Markovića, u tekstovima koji su objavljeni i u *Letopisu* uticali su na ubrzan razvoj srpske realističke književnosti.

Druga knjiga istorije Matice srpske, od dolaska u Novi Sad do 1918. godine, poverena je, takođe, Milisavcu, a treća od 1918. do 1976. godine, piše sadašnji Matičin sekretar Dušan Popov.

Matica srpska u svom stošezdesetogodišnjem postojanju izdala je mnoga kapitalna dela, među kojima su svakako Leksikon pisaca Jugoslavije (treći tom je u štampi), šestotomni Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika (a radi se i na drugom izdanju), Pravopis (petnaesto izdanje), kao i mnoga druga dela. Upravo ove godine pojavice se treći tom Leksikona pisaca Jugoslavije, koji sadrži bibliografske i biografske podatke devetstodevedeset pisaca svih naših literaturo. Četvrti tom ovog kapitalnog dela jugoslovenske literature, kako se očekuje, biće pripremljen za štampu 1988. godine, dok će se peta sveska dovršiti 1990. godine. Za Leksikon pisaca Jugoslavije, čije se sveske štampaju u tiražu od trihiljade primeraka, vlada veliko interesovanje u Jugoslaviji i mnogim stranim zemljama, naročito u slavističkim centrima.

U Matici postoji šest odeljenja: Rukopisno odeljenje, Odeljenje za književnost i jezik; Odeljenje za društvene nauke; Odeljenje za prirodne nauke; Odeljenje za likovne umetnosti i Odeljenje za scensku umetnost i muziku. Rukopisno odeljenje je od posebnog značaja za izučavanje kulturne istorije, svojom bogatom gradom pruža obilje podataka, pisama, rukopisa i fotografija od osamnaestog veka do naših dana. Treba naglasiti još da su Biblioteka Matice srpske, Galerija Matice srpske i Izdavačka radna organizacija samostalne radne organizacije koje je osnovala Matica srpska.

Galerija Matice srpske osnovana je 1847. godine u Budimpešti u kojoj je trebalo da se čuvaju znamenitosti srpske i umetnička dela. Rad na prikupljanju dela trajao je godinama i zbirka se uvećavala. Posle prvog svetskog rata otvoren je Muzej Matice srpske, 1933. godine. Veći deo zbirke činili su radovi iz epohe građanskog slikarstva devetnaestog veka, dok je starije vojvodansko slikarstvo sedamnaestog i osamnaestog veka bilo slabo zastupljeno. Godine 1947. zbirka je ustupljena Vojvodanskom državnom muzeju a galerija slika ostala je pri Matici kao samostalna ustanova.

Izdavačka delatnost Matice srpske takođe je u znaku jubileja, stošezdesetogodišnjice i dvehiljadepetsto objavljenih naslova, a u tiražu od preko dvanaest miliona primeraka. Prve objavljene knjige su Milovana Vidakovića i Jovana Sterije Popovića 1827. godine.

Periodična glasila Matice srpske su: *Letopis Matice srpske*; *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*; *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*; *Zbornik Matice srpske za prirodne nauke*; *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*; *Zbornik Matice srpske za istoriju*; *Zbornik Matice srpske za slavistiku*; *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti*; *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku*; *Sveske Matice srpske (grada i prilozii za društvenu i kulturnu istoriju)* sa tri serije (književnosti i jezika, društvenih nauka i umetnosti); *Rad Matice srpske i Vesti iz Matice (nedeljni informativni bilten)*.

U Matici srpskoj, od 1957. godine, briga o mladim pesnicima i proznim piscima, kao i kritičarima, poverena je ediciji »Prva knjiga« koja je do sada objavila stotridesetosam autora. Dosadašnji urednici bili su: Miroslav Antić, Petar Vujičić, Draško Redep, Mirjana Stefanović, Petar Milosavljević, a sadanja Florika Štefan. Prva knjiga objavljena u ovoj ediciji je »Mravi odlaze neprimjetno« Gojka Janjuševića.

I danas, kao i nekada, mnogi zaveštaju Matici, ne samo vredne arhivalije, već i deo svojih imanja, od prvih koji su zaveštali svoja dobra, od Tekelije i Pupina, do Lazara Stojkovića, Mite Kostića i drugih.